

ségeknek eltörlésén alapult, amelyek a régebbi lengyel állam örökségét jelentették. Ezt a célt szolgálta a nemesség, valamint a papság jogainak és helyzetének jelentős korlátozása, másrészt a polgárság felemelése, a zsidók „polgárosítása” és a parasztok helyzetének bizonyos fokú javítása. Nagyobb nehézségek nélkül sikerült a megszálló hatalomnak a galíciai lengyel nemesség politikai jogainak és hatalmának gyengítése s a katolikus papság kiváltságainak korlátozása. Nem sikerült azonban a polgárság helyzetét javítani, mert az osztrák uralom és kormányzat nem támogatta Galícia gazdasági fejlődését. A jozefinista politikának nem volt annyira szándékában a kereskedelem és az ipar fejlesztése, mint az ország németesítése. A zsidók „polgárosítása” sem haladt előre, mert azokat a politikai jogokat, amelyeket részükre a gyorsabb asszimiláció érdekében biztosítottak, ellensúlyozta az osztrák kormányzat pénzügyi politikája. II. Józsefnek a parasztságnak tett bizonyos engedményei után a rendőri abszolutizmusnak a paraszttal szembeni politikája az volt, hogy őket lojális katonaaállító és adófizető alattvalókká tegye.

Galícia kormányzását a Lembergben működő gubernium látta el, amely Bécestől függött. Mellette a legfőbb szerv a rendőrigazgatóság volt. A gubernium alá tartozott kezdetben a 6 kerület és 59 járás, később azonban bonyolultsága, szakemberekben való szűkölködése és költséges volta miatt a kétszintűséget megszüntették, és a tartományt 18 kerületre osztották fel. A hivatalnokok főként osztrákok és csehek voltak, de a gubernátorok között néhány magyar személyt is találunk. Minthogy azonban a kerületek feladatainak nem tudtak megfelelni, funkcióiknak egy részét a városi magisztrátusra és a földesurakra ruházták. Ily módon a földesurak kezében összpontosult az államhatalom egy része és a nekik alávetett parasztok feletti fennhatóság is. Ez oknál fogva Galiciában gyorsan fokozódott az osztályharc élessége; 1846-ban fenyegető parasztfelkelés robbant ki. Nemzetiségi ellentét is szerepet játszott ebben: a földesurak lengyelek, a parasztok nagyrészt ukránok voltak.

A közigazgatás segédszerve volt a galíciai rendi gyűlés (sejm). Ez mágnásokból, nemesekből és a városok képviselőiből állt. Tevékenységi tere nagyon csekély volt. Az eléje terjesztett javaslatokat jóváhagyta, és a végrehajtás módját dolgozta ki.

A közigazgatásnál valamivel jobban működött az igazságszolgáltatási rendszer. II. József megpróbálta az igazságszolgáltatást egységesíteni, a rendi megkülönböztetést megszüntetni a bíróságoknál. A nemesi bíróságokat igyekeztek lassan polgári bíróságokká változtatni, míg a városi bíróságok büntető törvényszékekké váltak. II. József halála után azonban a reform útjeme lelassult.

A pénzügyi és katonai viszonyok terén a változások jóval egyszerűbbeknek mutatkoztak, és Galiciát viszonylag gyorsan alárendelték azoknak az elveknek, amelyek Ausztria tartományaiban Magyarországon kívül érvényesek voltak. A bécsi udvar elszakította Galiciát természetes gazdasági háttérétől, a Visztula-vidéktől, mesterségesen a Duna-medence országaihoz csatolta, és így a gazdasági válság elmélyült. A nemességet igyekeztek bevonni az adózásba, a parasztnak pedig a súlyos katonai szolgálatot kellett teljesíteniük.

Galícia szegénysége és elmaradott társadalmi rendszere okozta, hogy Galícia területén nem bontakozott ki felszabadító mozgalom. Galícia 1772 — 1848 között a felosztott Lengyelországnak az a része volt, amelyben a lengyel nemzet társadalmi rendjének helyzete a legrosszabbul állt.

BESNYÓ MIKLÓS

**CODEX DIPLOMATICUS REGNI CROATIAE, DALMATIAE ET SLAVONIAE
(DIPLOMATIČKI ZBORNİK KRALJEVINE HRVATSKE, DALMACIJE I
SLAVONIJE)**

Vol. I. Redegit Marko Kostrenčić. Collegerunt et digesserunt Jakov Stipišić
et Miljen Šamšalović

(Zagrabiae. 1967. 285 l.)

A HORVÁT, DALMÁT ÉS SZLAVÓN KIRÁLYSÁG OKLEVÉLTÁRA

A jelen munka első kötete annak a hatalmas anyagot tartalmazó diplomatariumnak, amelynek tomosait — a II.-tól a XV.-ig — nagyjából e század első harmadában adta ki T. Smičiklas. Ezek a kötetek a Horvátországra, Dalmáciára és Szlavóniára vonatkozó, XII—XIV. századokban keletkezett okleveleket tartalmazzák. Amikor T. Smičiklas

1904-ben hozzákezdett oklevéltára kiadásához, az anyag közzétételét az 1101. évvel és a II. kötettel kezdte, munkája első kötetéül F. Rački 1877-ben publikált „Documenta”-ját tekintette. Mivel azonban maga F. Rački is adott ki később még újabb okleveleket, és az anyag azóta is gyarapodott, mindinkább szükségessé vált a terjedelmében nem nagy, de jelentőségét, fontosságát tekintve felbecsülhetetlen értékű anyag egyetlen kötetbe gyűjtése és kiadása. Ezt indokolták továbbá a F. Rački által készített editio olvasati, kronológiai és oklevéltani hibái is. Ilyen előzmények után kaptak a szerzők akadémiai megbízást a Smičiklas-féle korpusz első kötetének elkészítésére, a legrégebb horvát-dalmát-szlavón oklevelek közzétételére.

Eddig ismeretlen oklevél úgyszólván nincs a kötetben, amely ilyen módon új adatokkal ismeretünket nem gyarapítja. Önmagában azonban már azzal aligha túlbecsülhető értékű szolgálatot tettek a tudománynak a szerzők, amikor összegyűjtötték és publikálták az 1101 előtti horvát-dalmát-szlavón okleveleket. A munka 175 diplomát közöl, időben a legkorábbi 743-ból való (Zakariás pápa András ragusai érseknek palliumot ad), az utolsók pedig a XI. század végén, 1100 körül vagy éppen 1100-ban keletkeztek. A legkorábbi, 743. évi — imént említett — irat azonban mintegy évszázaddal előzi meg a közvetlenül erre következőket is, Mislav és Trpimir duxok 839 körüli és 852. évi oklevélét. A diplomák sora a IX. század közepétől a XI. század végéig tekinthető folyamatosnak, az oklevelek fényével így megvilágított harmadfél száz esztendő pedig az önálló horvát állam születésétől elbukásáig terjedő intervallumot íveli át. A most kezünkbe vett diplomatarium tehát egy rövid életű, önálló államiságát hamar elvesztett közép-európai államalakulat okmánytára, horvát királyok és hercegek, egyházfők, egyháziak és magánosok és a külországiak (főleg pápák) vallomása Horvátországról — a diplomatika mindenkori szabványai szerint. Az oklevelek túlnyomó többsége egyházi ügyekkel vagy birtokadományozásokkal kapcsolatos, de a háttérben a horvát állam társadalom- és politikatörténetének fő vonulatai is feltűnnek János pápa 925 körüli levelétől (melyben a főpap Tomislav horvát királyt és Mihály hulmi herceget biztatja, „ut uestros tenerimos pueros a cunabulis in studio litterarum deo offeratis”) László magyar király 1091. évi leveléig (melyben az uralkodó Oderisius montecassinói apáttal közli: „Sclauoniam iam fere totam acquisiui”).

A szerzők érdeme azonban korántsem merül ki abban, hogy összegyűjtötték és egyetlen kötetben nyújtották át az önálló horvát állam oklevéltárát. Ezzel méltán vetekező érdem, hogy ezt magas színvonalon tették, *kritikai kiadást* nyújtottak át. Minden esetben — már ahol ez lehetséges volt — visszamentek az eredetiig, kritikailag megvizsgált, gondosan kezelt, megbízható olvasatú szöveget tettek közzé. Az oklevél szövegét kritikai apparátus előzi meg és követi. A diploma publikációját az oklevél sorszáma, kelte, keltezési helye és horvát nyelvű rövid regesztája vezeti be. Ezt követően közlik a szerzők az oklevél legfontosabb adatait (az oklevél anyaga, mérete, írásának minősítése, lelőhelye, átíratái, kiadásai, a keltezéssel és a hitelességgel kapcsolatos megjegyzések). A diploma szövegét jegyzetes formában az olvasati eltérések felsorolása és az oklevél szigla rövidítéseinek feloldása követi. A kötetet — tartalomjegyzékként — a horvát nyelvű regeszták latin fordítása, egymástól elkülönített személy- és helynévmutató, valamint tárgymutató zárja, és teszi a gyors tájékozódás igényeit is kielégítővé.

Nem zárhatjuk e kiváló kötetről írott sorainkat anélkül, hogy ne fejeznénk ki örömünket a Magyarországgal szomszédos országokban folyó élénk oklevél-publikációs tevékenység láttán. E munka mellett az osztrákok burgenlandi oklevéltára, a szlovákok most indult diplomatarium-korpusza adja bizonyosságát a nemzeti múlt okleveles értékei gondos, színvonalas számbavételének. Úgy hisszük, ezek a kötetek szilárd forrásos bázist jelentenek a Közép-Európa kora-feudális múltját vizsgáló — egyetemes és magyar — történészek számára.

KRISTÓ GYULA